

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1301763/3

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם שינדלר, הרב מימון נהרי, הרב ציון לודאילוז

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד עינב אלקיים ועו"ד אייל אדרדרניצקי)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד מיכל שוויקה)

הנדון: בטלות המחילה על הכתובה שבהסכם הגירושין מששבו הצדדים לשלום בית

פסק דין

לפנינו ערעור על החלטת בית הדין האזורי חיפה מיום כ' בשבט תשפ"ב (2.2.2021) שעניינה חיוב האיש בכתובה למרות הסכם הגירושין שנחתם ביניהם ואושר בבית הדין בתאריך כ"ה בתשרי התש"ס (5.10.1999). האיש (להלן: המערער) עותר לביטולה של החלטה זו, והאישה (להלן: המשיבה) דורשת לדחות את הערעור.

להלן החלטת בית הדין – מושא הערעור:

הופיעו הצדדים ובאי כוחם, ובית הדין שמע את דבריהם בקשב רב.

לטענת האיש אין מקום לבקשת האישה לתשלום דמי הכתובה, וזאת לאור הסכם הצדדים מכ"ה בתשרי התש"ס (5.10.99) שקיבל תוקף פסק דין על ידי אב בית הדין המנוח הגר"מ חשאי זצ"ל, ואין אחר פסק דין ולא כלום.

לטענת האישה הסכם שלום הבית משנת 2009, שבו לא הוזכר עניין מחילת הכתובה מבטא הסכמה לחיוב הכתובה, ובפרט שבני הזוג הם מהציבור הדתי והחרדי המודעים היטב לאיסור ההלכתי החמור לשהות יחדיו ללא שטר כתובה ברישוקף.

בית הדין מחליט כי אכן שטר הכתובה עומד במלוא תוקפו, וזאת מהטעמים הבאים:

א. ויתור האישה על הכתובה לא נעשה באופן גורף אלא הוגבל "כפוף לסידור הגט" – דבר שלא נעשה בפועל, אדרבה: הצדדים חזרו לחיים משותפים במשך שנים במלוא משמעותם.

ב. אישור של אב בית הדין דאז הגר"מ חשאי זצ"ל אומר:

1. בית הדין מאשר את הסכמת הצדדים להתגרש זה מזה בגט.

2. בית הדין מאשר את הסכם הגירושין מיום 30.7.1999 ונותן לו תוקף של פסק דין כפוף לסידור הגט, פרט לאמור בהסכם אחרת.

הרי שגם תוקף פסק הדין המאשר את ההסכם הכולל בתוכו את הויתור האמור, הוגבל בפירוש "בכפוף לסידור הגט", דבר שכאמור לא נעשה בפועל. כך שאין להסכם ההיסטורי משנת 99 כל משמעות מעשית כיום.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם בסעיף 7ג להסכם הגירושין שבו הדגישו הצדדים שההסכם הוא לפי חוק יחסי ממון ישנה תוספת בכתב יד, החתומה על ידי הצדדים, שהוא בכפוף למתן הגט. הרי שככל שלא התקיים ההסכם כי חזרו לשלום בית אין ויתור של האישה על כתובתה.

בית הדין יקבע דיון להוכחות בנושא הכתובה. כל צד שרוצה לזמן עדים לדיון, ימסור לבית הדין את שמותיהם, כתובתם ושייכותם לנושא.

עד כאן החלטת בית הדין האזורי נשואת הערעור.

טיעוני המערער המרכזיים

לטענת המערער, שגה בית הדין שקבע בניגוד להוראת חוק יחסי ממון סעיף 1 לעניין תוקפו של הסכם גירושין שנחתם ואושר בערכאה שיפוטית, שדינו כהסכם ממון לכל דבר והוא כפוף להוראת חוק יחסי ממון: משאיר בית הדין, בתאריך כ"ה בתשרי התש"ס (5.10.1999), את הסכם הגירושין שנחתם בין הצדדים שבו ויתרה המשיבה על כתובתה ומשנערך קניין מחייב בין הצדדים על ויתור זה שבמסגרת ההסכם אי אפשר לבטלו. המערער מציין לפסיקות אזרחיות.

עוד טוען המערער כי שגה בית הדין באומרו שהסכם שיש בו התניה מבוטל מכוחה. לטענתו אין תוקף לתניה זו והיא בטלה, מה גם שהמדובר במקרה דנן בהתניה שיש בה הסתמכות של צדדים שלישיים על ההסכם, שכן המשיבה עשתה שימוש בהסכם לשכנע את הורי המערער לערוב להלוואת המשכנתה שנטלו הצדדים לצורך רכישת דירתם המשותפת, והואיל ולבסוף לא עמדו בתשלומי הצדדים ההלוואה נאלצו הורי המערער לשלם את תשלומיה.

עוד הוא טוען כי אין בהסכם שלום בית ולחילופין גירושין שנחתם בין הצדדים בשנת 2009 כדי ביטול הסכם הגירושין הקודם. לטענתו כל ביטול של הסכם קודם חייב לקבל אישור ערכאה כל שהיא וכל עוד לא בוטל ההסכם הקודם הרי שיש להתייחס להסכם החדש כהשלמה להסכם הגירושין.

לסיכום: המערער עותר לביטול החלטה זו ומבקש לקבוע כי הסכם הגירושין שבו ויתור המשיבה על הכתובה עודו בתוקף.

טיעוני תגובת המשיבה המרכזיים

לדברי המשיבה, המערער מטעה את בית הדין משאינו נותן משקל להסכם המאוחר משנת 2009 שבו לא ויתרה המשיבה על הכתובה ובזה בוטל סעיף ויתור הכתובה שבהסכם הגירושין.

לדבריה, המערער מטעה את בית הדין גם משאינו מציין שיש התניה מפורשת בהסכם הגירושין שהוא תקף "בכפוף לסידור גט", והואיל ובסופו של יום הצדדים לא התגרשו ואף חזרו לחיות יחד כעשרים שנה והביאו לעולם עוד שלושה ילדים, הרי שמעשה זה בו שבו לחיות יחד והביאו ילדים לעולם מהווה מעשה ביטול להסכם הגירושין.

עוד טענה כי הצדדים הם שומרי מצוות וברור שלא ויתרה על כתובתה עת חזרו לחיות יחד מכיוון שעל פי ההלכה אסור לחיות יחד ללא כתובה (כמבואר בטור ובשולחן ערוך אבן העזר סימן 10).

לסיכום: המשיבה דורשת לדחות את הערעור על הסף.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכרעת בית הדין

לאחר שבית הדין שמע את הצדדים באורך רוח ועיין בחומר שבתיקים הכולל את תיקי בית הדין האזורי, את כתב הערעור ואת כתב התשובה, עמדת בית הדין היא שיש לדחות את הערעור בהיעדר עילה המצדיקה להתערב בהחלטת בית הדין האזורי, מושא הערעור.

נימוקינו

כל הסכם גירושין – בחובו צפיית פני העתיד, עם סיומו של הליך הגירושין. בהסכם גירושין "העתיד" הוא ביצוע הגירושין בפועל, בסמוך להסכם בפרק זמן סביר והגיוני, או אז ההסכם הוא בתוקף הלכתי ומשפטי ומחייב ללא עוררין.

כאשר הצדדים חוזרים לשלום בית חוזרים כלל החיובים ההדדיים המוטלים על כל אחד מהם בהתאם להלכה וכן חיובי הבעל שבכתובה כולל חיוב הכתובה עצמה וכפי שתיקנו חז"ל בטעמו של החיוב שנועד כדי שלא תהא קלה בעיניו של הבעל להוציאה, היינו לגרש את אשתו, וכפי שקבעו חז"ל.

חזרה לשלום בית שנעשית בשיתוף פעולה למשך שנים כה רבות כמוה כעשיית מהלך הפוך ממה שהוסכם בהסכם גירושין. יש בזה הסכמה לשוב למתכונת מערכת נישואין נורמטיבית הכוללת חיובים וזכויות הדדיים ול'מותו' של הסכם הגירושין.

כאמור, הסכמה זו עומדת בסתירה מוחלטת להסכם הגירושין שהופך להיות 'הסכם מת'.

ואכן הדברים עתיקים וכך נהגו בתי הדין הרבניים כפי שמובא בספר שורת הדין (כרך ז) במאמרו של אב בית דין תל אביב הרה"ג אברהם שיינפלד זצ"ל. מאמר נפלא זה מבהיר את משמעות שוב בני זוג לשלום בית לאחר שחתמו על הסכם גירושין. לתועלת העניין נצטט קטע ממאמר זה (ההדגשות לא במקור):

הסכם גירושין שלאחריו הסכימו הצדדים לשוב לחיים משותפים כבעל ואשה לכל דבר מבטל את התחייבותם שבהסכם הגירושין שכן העתיד השתנה, ואינו מתאים יותר למעשה שובם לחיים משותפים [...]

משום כך ברצוני להרחיב מעט את היריעה ולדון באופן כללי בתוקפו של הסכם גירושין שנחתם ואושר ובטרם סידור הגט מבקש אחד הצדדים לשנותו בניגוד לעמדת הצד השני.

בשאלה זו התחבטו כבר טובים וגדולים לפנינו, ונכתבו אודותיה כמה פסקי דין שחלקם נדפסו בקובצי פסקי הדין הרבניים, ואביא קצת מדבריהם:

בכרך ה' (עמ' 208–214) נדפס פסק דינו של בית הדין בבאר שבע בהרכב הרבנים הגאונים א' קושילבסקי זצ"ל, מ' אליהו שליט"א, ח' נברוצקי זצ"ל. הם דנים באריכות אודות בני זוג שערכו הסכם גירושין ולבסוף התחרטה האשה מסידור הגט וביקשה לחייב את הבעל במזונותיה. בא כוח האשה טען שהואיל והמבוא להסכם הוא חלק בלתינפרד ממנו ובמבוא נאמר שהצדדים יתגרשו זה מזה, לכן: הואיל וחלק מן ההסכם – סידור הגט – לא בוצע, כל ההסכם בטל, ומחילת האשה על כתובתה ומזונותיה אינה תקפה. בא כוח הבעל טען שהבעל כבר ביצע חלק מן ההסכם, והוא מוכן גם לסדר את הגט, לכן אין האשה יכולה לחזור בה מחיוביה לפי ההסכם שחלק מהם הוא היותו על כתובה ומזונות ממועד מסויים שצויין בהסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין הרחיב את הדיון בשאלה האם ניתן להגדיר את סידור הגט כתנאי לגבי שאר חלקי ההסכם, ולכן איקיום חלק זה על ידי האשה גורם שגם שאר חלקי ההסכם התלויים בתנאי זה בטלים. משאלה זו עברו לברור כמה הלכות בדיני תנאים, כגון קיום תנאי בעל כורחו של צד אחד או ויתור על תנאי על ידי הצד שהתנאי הוא לטובתו, וכן האם הרצון של צד לקיים את התנאי די בו כדי להחשב כקיומו הואיל והמניעה לקיום התנאי בפועל היא מהצד השני. עוד העלו שם (עמ' 212) שכאשר הצדדים כבר ביצעו חלק מן ההסכם לפני סידור הגט יש לומר שהם גילו דעתם בזה שסידור הגט בפועל אינו תנאי לביצוע שאר חלקי ההסכם ולכן ניתן לאכוף אותם בלי קשר לגט. למסקנה פסקו שם (עמ' 214):

לאחר שהאשה חתמה על הסכם גירושין בו הסכימה לקבל גט, והבעל מוכן לקיים תנאי ההסכם, והאשה חוזרת בה, וכן מחלה האשה על מזונותיה ועל כתובתה מתאריך ידוע וכבר קיבלה תמורת זאת כפי ההסכם הדירה שהיא גרה בה והרהיטים שבה, מחליט בית הדין שאין לחייב את הבעל במזונות אשתו.

האשה עירערה על פסק הדין ובית הדין הגדול בהרכב הרבנים הגאונים ע' הדאיא זצ"ל, י"ש אלישיב שליט"א, ב' זולטי זצ"ל דחה את הערעור תוך הוספת כמה נימוקים חדשים לחיזוק פסק הדין (פד"ר שם עמ' 214–218).

מדבריהם למדנו שבהסכם גירושין רגיל, שעדיין לא בוצע ולא נקבעו בו בפירוש סעיפים שיכנסו לתוקף עוד בטרם סידור הגט, יש לראות את ביצוע הגט כפועל כתנאי לקיומם של שאר הסעיפים.

כך עולה גם מפסק דין קודם של בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הגאונים י"מ בן מנחם זצ"ל, י' הדס זצ"ל, ב' זולטי זצ"ל (פד"ר כרך ג עמ' 169). בית הדין הגדול נדרש לדון בשאלה זו פעם נוספת בהרכב הרבנים הגאונים ש' גורן זצ"ל, א' שפירא שליט"א, ש' מזרחי זצ"ל (פד"ר כרך י עמ' 115–144). שם, בנימוקים הארוכים ובמובאות רבות מדברי הפוסקים שנכתבו על ידי שנים מן הדיינים, אנו מוצאים הבחנה בין הסכמות בענינים כספיים ואחרים שצדדים מבקשים להסדיר ביניהם עקב הגירושין ובין הסכמות בענינים שיש לפתור בלי קשר לגירושין. לכן בהסדרים שנעשים בעקבות הגירושין יש לראות את סידור הגט בפועל כתנאי לביצועם, ורק בכפוף לגט הם ניתנים לאכיפה. לעומת זאת הסדרים בענין מזונות ילדים, שהם מטבעם ענינים שוטפים שיש לדון בהם ולקבוע אותם גם בלי קשר לגט, הם נכנסים לתוקף מיד עם אישור ההסכם על ידי בית הדין, וניתן לאכוף את ביצועם ללא קשר לסידור הגט בפועל. וכך כותב שם (עמ' 124) נשיא בית הדין הגדול דאז הרב ש' גורן:

ההסכם מורכב משני סוגי התחייבויות: התחייבויות הנובעות ממתן הגט, והן ההסדר בענין החזקת הילדים וכן הסעיף הדין בהעברת הדירה על שם האשה וויתור האשה על כתובתה, ביצוע סעיפים והתחייבויות אלו תלוי במתן הגט על ידי הבעל ובקבלת הגט על ידי האשה, ואם חזר בו אחד הצדדים או שניהם גם יחד ממתן הגט אין תחולה להתחייבויות אלה. הסוג השני של התחייבויות הכלולות בהסכם הן התחייבויות שאינן נובעות ממתן הגט, והן חובת המזונות לאשה וילידים, שללא כל קשר עם הגירושין מחוייב הבעל ועומד לזון ולפרנס את אשתו ואת ילדיו. לכן ברור שאין לקשור את ההתחייבויות שבסעיפי ההסכם והנספח שלו הדנים בענין גובה המזונות לאשה וילדיה וסדרי התשלום בחבילה אחת עם שאר התנאים שבהסכם על כל סעיפיו כולל מתן הגט פטורין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובעמ' 127 הוא מוסיף:

ולכן כל התחייבות שבהסכם התלויה במתן הגט – תלויה ועומדת ותתבצע עם מתן הגט בכל עת שיינתן. אבל ההתחייבויות של מזון לאשה והילדים, שאינן נובעות ולא תלויות במתן הגט, בתוקפן הן עומדות, וחייב למלא אחרי ההסכם ופסק הדין שעמו לדעת כל הדעות והשיטות הנ"ל.

גם הגר"א שפירא שליט"א מסכים עמו עקרונית בהבחנה זו אולם הוא מוסיף (שם עמ' 130) שיש חשיבות גם לנסיבות השונות בהם נכרת ההסכם, והוא מברר שם באריכות את ההיבטים השונים על פי דיני התנאים וכללי האומדנא. לדעתו גם אם אין לראות את הגט כתנאי להתחייבויות שבהסכם מכל מקום יש לראותו כמועד הביצוע שלהם. וזה לשונו (שם עמ' 131):

אבל בהסכם גירושין: על ידי הזכרת הגירושין הכוונה היא שזמן הביצוע של ההתחייבות חל לא בזמן חתימת ההסכם, אלא: מכח אומדנא דוחים זמנה עד ביצוע הגירושין בין הצדדים, שכל עיקרו של ההסכם בא להסדיר את הענינים של בני הזוג העומד להתגרש על אחר הגירושין, וכל עוד שלא התגרשו לא הגיע בכלל זמן ביצוע ההתחייבות, ואין בכך התחייבות ממשית כלל לפני הגירושין. ועל כן כשמישהו מהצדדים חוזר בו מהסכמה לגירושין אין כלל מקום לדון לחייבו בחיוב הכספי שבהסכם הגירושין, שהחייב אינו ברתוקף כלל לפני הגירושין, אלא אם כן הובהר בפירוש שההתחייבות הכספית חלה מיד או שזה מובן מאליו שההסכם הכספי תוקפו לחול מיד.

ראה שם ראיותיו מן הש"ס והפוסקים. ואחר כך הוא מוסיף (עמ' 132):

אמנם במקדה שההתחייבות הכספית מוגדרת לגמרי כעומדת לעצמה ולא באה להסדיר את עניני הממון לאחר הגט – בזה יש כבר מקום לדון מה תוקף ההתחייבות כשאחד הצדדים מתחרט, וזה תלוי בנסיבות המקרה ובנוסח כתב ההתחייבות כדי שנוכל לקבוע אם יש כאן על כל פנים גדר שהגירושין הם לכל הפחות תנאי למילוי ההתחייבות.

אחר כך הוא מחדש נקודה עקרונית חשובה ביותר: לדעתו כאשר צדדים מסכמים תביעות וחילוקי דעות שהיו ביניהם בענין כספי מסויים ומגבשים אותו בהסכם גירושין – ההסדר הממוני הזה קיים ללא קשר לסידור הגט. וזה לשונו שם (עמ' 139):

אין זה גם מסתבר בדרך כלל שסיכסוך ממוני קיים שהצדדים סידרו אותו בהסדר סביר בהסכם גירושין יתחיל להיות לא סביר עם חרטתו של אחד הצדדים מעצם הגירושין, אלא רק אם זה נראה על פני השטח שאמנם היתה הגזמה בולטת בסעיפי ההתחייבות האלו, שאז יש מקום להניח שרק בגלל הגירושין עצמן הוא שהחליט צד אחד שכדאי להתחייב התחייבות מופרזת ולא צודקת לפי הדין. אבל כשלא ניכר שיש איזה גוזמא בהתחייבות יש לראות ההסדר שהושג כהסכם סופי ומסתבר לסיכסוך בלי שיהיה תלוי בביצוע הגירושין בזמן.

וראה שם מה שדן בנידונו שאינו קשור לנידון דנן.

וכן נהגו לפסוק דייני בית הדין הרבני לדורותיהם כעדותו של הגר"א שיינפלד זצ"ל.

והדברים קל-זחומר במקרה דנן, שהצדדים חתמו על הסכם הגירושין ובסעיף ויתור המשיבה על הכתובה נאמר במפורש שוויתור זה נעשה בכפוף לסידור גט, ואף בית הדין שאישר את ההסכם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ציינן זאת בהחלטתו לתת להסכם תוקף של פסק דין "בכפוף לסידור גט", שהדברים פשוטים ביותר שהסכם הגירושין שאושר בטל גם ללא עריכת הסכם המבטל אותו כפי שטען המערער. עצם העובדה שהצדדים שבו למערכת הנישואין מלאה למשך למעלה מעשרים שנה (עם עליות ומורדות), על כל הזכויות והחובות ההדדיים והביאו עוד שלושה ילדים משותפים לעולם – יש בה לבטל את ההסכם שנועד לעגן את הסכמתם לאחר הגירושין.

זאת ועוד: הצדדים ערכו הסכם שלום בית ולחילופין גירושין לאחר כעשר שנים מחתימתם על הסכם הגירושין הראשון, עקב מחלוקת שהתגלעה ביניהם, ולא הוזכר שם אף ברמז ויתור המשיבה על כתובתה – מה שמצביע שהצדדים קיבלו עליהם מחדש את התחייבותם בהתאם לכללי ההלכה והפסיקה בשולחן ערוך.

נימוקים אלו תואמים ומחזקים את מסקנת בית הדין האזורי בהחלטתו – מושא הערעור.

לסיכום: מכל הלין נימוקי יש לדחות את הערעור.

אשר על כן, בהתאם לאמור, יש להחזיר את התיק לבית הדין האזורי לדיון בכתובה.

עם זאת בית הדין סבור שככל שהמערער יחויב בכתובה, בנסיבות מקרה זה שבו הסכום הנקוב בכתובה גבוה ביותר וגובל ב'אסמכתא' יש לקיים דיון בכך טרם מתן הכרעה בתביעה זו ולחילופין לסייע לצדדים להגיע להסכמה בדבר פשרה הוגנת, שכן לא ייתכן להותיר את המצב של הפירוד כפי שהוא על כנו, ויש לעשות כל מאמץ לנהל משאומתן אינטנסיבי להגיע להסכמה.

בית הדין התרשם שהמערער לא פעל בחוסר תום-לב ויתכן והבין שלהסכם יש תוקף חוזי לעולמים, אשר על כן לא ניתן לחייבו בהוצאות משפט בהתאם לנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יד סעיף ה).

פסק דין ומתן הוראות

לאור האמור פוסק בית הדין:

- א. הערעור נדחה בהיעדר עילה מוצדקת כאמור.
 - ב. אין צו להוצאות ועל המזכירות להשיב את כספי הערבות למערער בהתאם לנהלים.
 - ג. בית הדין מורה על סגירת התיק.
- ניתן ביום י"ב בטבת התשפ"ב (16.12.2021).

הרב ציון לודאילוז

הרב מימון נהרי

הרב אברהם שינדלר

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה